

דגים בחלב

הרב ארי דוד קאהן

1. תלמוד בבלי מסכת חולין דף קג עמוד ב משנה מסכת חולין פרק ח:א /מתני'/. פל הפשור אסור לבשל בקלב, חוץ מפשור דגים וחקבים. ואסור להעלותו עם הגבינה על השלקון, חוץ מפשור דגים וחקבים.
2. שולחן ערוך יורה דעה הלכות בשר בחלב סימן פז סעיף ג אבל דגים וחקבים, אין בהם (ט) איסור, אפילו מדרבנן.
3. בית יוסף יורה דעה סימן פז ג (ב) דגים וחקבים מותר לאכלן בחלב. ריש פרק כל הבשר (קג:) [פל הפשור] אסור לבשל בקלב, חוץ מפשור דגים וחקבים וכתב הר"ן (לז ריש ע"א) דכיון דלבשלן שרי משמע דלאכלן בחלב נמי שרי דאיסור בשר בחלב בלשון בישול אפקיה רחמנא וכן כתבו הרמב"ם (שם ה"ה) והרשב"א (תוה"א ב"ג ש"ד פה:) דלאכלן בחלב נמי שרי ומכל מקום אין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה כמו שנתבאר בספר אורח חיים סימן קע"ג:¹
4. דרכי משה הקצור יורה דעה סימן פז אות (ד) (ד) ולא ראיתי מימי נזהרין בזה וגם באורח חיים סימן קע"ג אינו אלא שלא לאכלו בבשר משום סכנה אבל בחלב שרי ועיין לקמן סימן קט"ז ולכן נראה שנתערב להרב בית יוסף בשר בחלב:
5. לבוש יורה דעה סימן פז ודגים וחקבים אין בהם איסור כלל אפילו מדרבנן דלא איקרי בשר ומותר לאוכלן בחלב, (ז) ומכל מקום אין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה כמו שנתבאר בלבוש תכלת סימן קע"ג.
6. חגורת שמואל על לבוש יורה דעה סימן פז הערה (ז) (ז) ומ"מ אין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה כו'. באמת נמשך המחבר אחר הרב ב"י שכתב כן, אבל הוא טעות כי לא נזכר שם אלא דגים עם בשר אסור משום סכנה, אבל בחלב לא שמענו ולא ראינו, וכל יומא ויומא נהיגינן כן לבשל דגים בחלב ולאכול. גם בד"מ השיג על הב"י בזה וכן בספר באר שבע דף ק' ושאר אחרונים השיגו עליו בזה, ובש"ס פכ"ה דף ע"ו משמע בהדיא דלית ביה אפילו משום סכנה ע"ש ופשוט הוא.
7. שולחן ערוך אורח חיים הלכות בציעת הפת, סעודה, וברכת המזון סימן קעג סעיף ב (ב) בין בשר לדגים, חובה ליטול משום א דקשה (ג) לדבר [א] אחר, א) וחמירא סכנתא מאיסורא..
8. בית יוסף אורח חיים סימן קעג ב ומ"ש רבינו ואדוני אבי ז"ל היה רגיל ליטול ידיו בין בשר לדגים דחמירא סכנתא מאיסורא. הכל בו (סי' כג טז). כתב שגם הר"ם נ"ע היה נוהג כן מזה הטעם ולא פירש מהיכן למד הר"ם כן ונראה שלמדו כן מדגרסינן בפרק כיצד צולין (פסחים עו:): ההיא ביניתא דאיטויא בהדי בישרא אסרה רבא מפרזקיא למיכלה בכותחא מר בר רב אשי אמר אפילו במילחא נמי אסורה משום דקשה לריחא ולדבר אחר. ופירש רש"י דאיטויא בהדי בשרא. בתנור אחד: לדבר אחר. צרעת:
9. ש"ך יורה דעה סימן פז:ה (פמ"ג) אבל דגים כו'. כתב העט"ז וז"ל ומ"מ אין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה כמו שנתבאר בא"ח סימן קע"ג עכ"ל ובאמת נמשך אחר הב"י שכתב כן אבל הוא טעות כי לא נזכר שם אלא דדגים עם בשר אסור משום סכנה אבל בחלב לא שמענו ולא ראינו וכל יומא ויומא נהגינן הכי לבשל דגים בחלב ולאכול גם בד"מ השיג על הב"י בזה וכן בספר באר שבע דף ק' ושאר אחרונים השיגו עליו בזה וגם בש"ס פרק כ"צ (דף ע"ו ע"ב) משמע בהדיא דלית ביה אפילו משום סכנה ע"ש והוא פשוט:
10. ט"ז יורה דעה סימן פז (ג) (פמ"ג) אבל דגים כו'. בב"י כתוב ומ"מ אין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה והוא ט"ס וצ"ל עם בשר כמוזכר בא"ח סי' קע"ג וכ"כ בד"מ שנתערב להב"י כאן בשר בחלב ובלבוש העתיק כמו שהוא בב"י ואינו נכון:

11. פתחי תשובה יורה דעה סימן פז ס"ק ט

(ט) איסור. עבה"ט ועיין בתשובת חינוך ב"י סי' ס"א שמקיים דברי הלבוש דאסור לאכול בחלב משום דחקר אצל חכמי הרופאים דדוקא דגים המטוגנים עם חמאה מותר לאכול אבל דגים המבושלים בחלב יש בו סכנת חולי דדגים מקררים מאד וגם החלב רע ומזיק לגוף ע"ש [ועיין (בתשובת ח"ס סימן ק"א) שכתב דזה אינו אמת ונאמן עלינו הרמב"ם גדול הרופאים] וכ"כ הפמ"ג בשם כה"ג דדגים עם חלב יש סכנה ובחמאה ושומן הנקלט מע"ג החלב אין סכנה וע"ש דמשמע דעתו דאף עם חלב דוקא לכתחלה יש ליזהר אבל בדיעבד אין לאסור ועיין בתשובת אדני פז סימן מ"ב שכתב בשם הבחיי פרשת משפטים דיש סכנה גמורה בדג עם גבינה וה"ה עם חלב ולכן פסק דאף בדיעבד אסור אבל בדג עם חמאה כתב דשרי כיון שכל העולם עושים כן ע"ש ונ"ל דהאידינא שכל העולם מבשלים גם עם חלב שרי דכיון דדשו בה רבים כו':

12. [רבינו] בחיי שמות פרק כג פסוק יט

וכן דעת הרופאים בתערובת דג וגבינה שנתבשלו כאחד שמוליד תכונה רעה וחולי הצרעת. ומה שנזכרה מצוה זו לעולם אצל החגים כדי להזהיר את ישראל העולים בכל שנה שלש פעמים לרגל למקום הנבואה שלא יטמטמו הלב במאכלים אסורים אלא שיהיה חומר שלהם זך וצלול להתבונן בדרכי התורה ויהיה לבם הוכן להשגת ידיעתו יתברך.

13. בן איש חי שנה שניה פרשת בהעלותך

טו. דגים בחלב מותר אפילו מדרבנן, מיהו יש בהם סכנת חולי, ולכך אסור לאכלם. וה"ה לאכול דגים עם גבינה יש סכנת חולי, אבל דגים בחמאה יש מן האחרונים שכתבו דאין חשש חולי בזה, ויש שכתבו דאיכא חשש חולי, ושומר נפשו ירחק ויזהר דהא אפילו הרב פחד יצחק שהיה רופא גדול ונראה לו דאין בזה נזק נמנע מלאכול, ופה עירנו בגדאד אין מטגנים דגים בחמאה דחוששין החשש הנז':

14. שו"ת יחזקאל דעת חלק ו סימן מה

שאלה: האם מותר לאכול דגים בחלב, או בגבינה, או בחמאה?
תשובה: מרן הבית יוסף ביורה דעה (סימן פז) בד"ה דגים וחגבים מותר לאוכלם בחלב, ... וכן כתב הלבוש. והרמ"א בדרכי משה אות ד' כתב על זה, ולא ראיתי מימי נזהרים בזה, וגם באורח חיים סימן קעג לא כתב אלא שלא לאכול דגים בבשר משום סכנה. (וכמבואר בפסחים דף עו:). ע"ש. וכן העיר הפרישה אות ח', והוסיף, שיש להוכיח להתיר מהגמרא חולין (קיא:): דגים שעלו בקערה מותר לאוכלם בכותח, הרי שמותר לאכול דגים בכותח. ע"ש. וכן כתב הש"ך (שם סק"ה), וכתב שכן מוכח בפסחים (דף עו:): בההיא ביניתא דאיטוייא בהדי בישראל, ואסרה רבא מפרזיקיא לאוכלה בכותח, אלמא דסתם דגים מותר לאוכלם בכותח, (שיש בו נסיובי דחלבא, כדאיתא בפסחים מב). וכן כתב הפרי חדש (שם סוף סק"ו). והט"ז (בסק"ג) כתב, שהוא טעות סופר בבית יוסף, וצריך לומר שאין לאכול דגים עם בשר, שכן הוא באורח חיים סימן קעג. וכן כתב המגן אברהם (ריש סימן קעג). ע"ש. גם בשו"ת באר שבע (סימן לה) תמה על דברי מרן הבית יוסף בזה. ע"ש. אולם בשו"ת חינוך בית יהודה (סימן סא) כתב, מצאתי כתוב בשם מהר"ם מקראקא, על מה שכתב הבית יוסף שאסור לאכול דגים בחלב, וכתבו האחרונים שהוא טעות סופר וצריך לומר דגים בבשר, אבל בחלב מותר. אבל הוא מקיים הגירסא שלפנינו שאסור לבשל דגים בחלב משום סכנה, שחקר אצל חכמי הרופאים ואמרו שדוקא דגים המטוגנים עם חמאה מותר לאכול, מה שאין כן דגים המבושלים בחלב יש בהם סכנת חולי, כי טבע הדגים שמקררים מאד, וכן החלב רע ומזיק לגוף וכו' כידוע לרופאים, וחמירא סכנתא מאיסורא. ע"כ. וכן כתב בספר בית לחם יהודה ביורה דעה (סימן פז סק"ד), שרופאים מומחים אמרו שיש סכנה באכילת דגים עם חלב. ע"ש. וכן כתב החכם הרופא רבי יעקב צהלון בספר אוצר החיים, שאין לאכול דגים לא עם חלב ולא עם בשר מפני שמוליד חולאים קשים. (והובא במילואים שבגליון יורה דעה דפוס וילנא סימן פז). וכן הכנסת הגדולה ביורה דעה (סימן פז, הגהות בית יוסף אות יט) כתב בשם השארית יהודה, ששמע מפי הרופאים שגם באכילת דגים בחלב

יש סכנת צרעת. וכן פסק בשו"ת אדני פז (סימן מב), שאף בדיעבד יש לאסור דגים שנתבשלו בחלב משום דחמירא סכנתא מאיסורא +ולפע"ד חומרא יתרה היא לאסור בזה אף בדיעבד, כיון שהרמ"א והט"ז והש"ך והפר"ח הוכיחו להתיר אף לכתחלה, ממה שאמרו (בחולין קיא): דגים שעלו בקערה מותר לאכלם בכותח, ואפילו את"ל שיש חילוק בין כותח לחלב, מ"מ הואיל וגדולי האחרונים מתירים, ומחלוקת היא בין הרופאים בזה, כמו שיתבאר להלן, ומרן החיד"א במחבר"ר (סי' פז) סובר ג"כ להקל. ובשו"ת זבחי צדק ח"ג (סימן קמג) נטה ג"כ להקל וכמו שיתבאר להלן, עכ"פ בדיעבד בודאי שיש להתיר. וזה ברור. + ע"ש. והגאון הרופא רבי יצחק למפרונטי בספר פחד יצחק (מערכת ב' דף סט ע"ב) כתב, כל ימי גדלתי בין החכמים וזקני הרפואה ולא מצאתי סעד למה שכתב הרב שארית יהודה בשם הרופאים שיש סכנה באכילת דגים בחלב, ואף שיש באמת סכנת חולי גדול וכבד מאד עד מות למי ששותה חלב ממש ואחר כך דגים, או לאוכל דגים תחלה ואחר כך שותה חלב, אבל האוכל דגים בחמאה או בגבינה לא מצאתי בזה שום סכנה. ומכל מקום כיון שהדבר יצא מפי המלך הוא מרן הבית יוסף, מנעתי מתוך ביטי אכילת דגים עם גבינה או עם חמאה. עכת"ד. ע"ש. ובשו"ת בית דוד (חלק יורה דעה סימן לג) כתב, שנראה לו שטעמו של מרן הבית יוסף, משום שכשם שבבשר ודגים יש סכנת צרעת, שהבשר מן הבהמה שנבראת ביבשה, והדגים שנבראו בים, תערובתם מביאה לידי סכנה, כך החלב שיוצא מגוף הבהמה הרי הוא כבשר הבהמה עצמה, ותערובת החלב עם הדגים מביאה גם כן לידי סכנת צרעת. ... וע"ש. ורבינו בחיי (בפרשת משפטים, פסוק לא תבשל גדי בחלב אמו) כתב, שדעת הרופאים שתערובת דגים בגבינה שנתבשלו ביחד קשה לחולי הצרעת. ע"ש. (ועיין מור וקציעה סימן קעג).

אכן מרן החיד"א במחזיק ברכה (סימן פז סק"ד) כתב, ולפע"ד נראה שבעל כרחינו צריך לומר כמו שכתב הט"ז, שטעות סופר נפל בבית יוסף, וצריך לומר דגים בבשר, שכן הוא באורח חיים סימן קעג. ומה שפירש הכנסת הגדולה דברי הבית יוסף כמ"ש בא"ח סימן קעג, ר"ל שכשם שאמרו באכילת בשר בדגים שיש סכנה בדבר, כך הוא הדין באכילת דגים בחלב, כמה מן הדוחק יש בזה, שהרי דבר חדש הוא, שהרופאים אומרים שיש סכנה בדבר, והיה לו למרן לבאר כל זה, ועוד שלא הביא דין זה בשלחן ערוך, ולכן היותר נראה שנפל טעות סופר בדברי מרן הבית יוסף, וכמו שכתב הט"ז. וכזאת וכזאת יש לדקדק על מה שכתב בשו"ת בית דוד סימן לג, בטעמו של מרן, ולי ההדיוט כל זה איננו שוה לי בכל עת אשר אני רואה שמרן הבית יוסף סתם דבריו בתכלית, וכל כי האי צריך לאודועי ולפרש טעמו. וגם מדוע לא כתבו בשלחן ערוך. אלא ודאי כדברי הט"ז. ע"כ.

וקצת קשה שאם הוא טעות סופר בבית יוסף וצריך לומר דגים בבשר, אין לזה שום קשר עם הנאמר לעיל בבית יוסף, שעוסק בדין אכילת דגים בחלב, ומה ענין בשר ודגים לזה. וכבר העיר כן בשו"ת בית דוד (סימן לג). ... ועל קושיות מרן החיד"א יש לומר שבקיה דאיהו דחיק ומוקי אנפשיה, הילכך אין להקל נגד דעת מרן הבית יוסף. והאהל יצחק בנימוקי הרמב"ם פרק ט' מהלכות מאכלות אסורות הנ"ל, כתב, שבודאי לדינא נקטינן כדעת כל הגאונים האחרונים שהתירו לאכול דגים בחלב, ואין להחמיר מטעם חמירא סכנתא מאיסורא, שדוקא בדבר שיש בו סכנה בודאי, כשיפול בו ספק אזלינן לחומרא, אבל בענין דגים בחלב שלרוב הפוסקים אין בזה חשש סכנה, לא אמרינן חמירא סכנתא מאיסורא, כיון שרוב מנין ורוב בנין כתבו שאין סכנה בדבר, ומה גם שיש לומר שנפל טעות סופר בבית יוסף. ... וכן המנהג בשאלוניקי שנוהרים שלא לבשל ולא לאכול דגים וחלב ביחד, ובספר יד יהודה לנדא (סימן פז סק"י) כתב, האחרונים כתבו לאסור אכילת דגים בחלב מחמת סכנה, והוא דבר שאין לו יסוד בדברי חז"ל רק מהלכות הרופאים, לכן הכל לפי המקום והזמן, שאין כל הזמנים והמקומות שוים בטבע. ע"כ. ... והערוך השלחן (סימן פז אות טו) כתב, שרק באכילת דגים בגבינה יש לחוש לדברי רבינו בחיי בשם הרופאים, אבל באכילת דגים בחלב המנהג פשוט אצלם להתיר. ע"ש. וכן כתב ביד אפרים סימן פז, שברוב מדינות אשכנז לא נהגו להקפיד באכילת דגים בחלב. וכן בפתחי תשובה כתב, שבזמן הזה שכל העולם נוהגים היתר לבשל דגים בחלב, משרא שרי, ושומר פתאים ה'. ע"כ. אבל במקומותינו נוהגים להזהר בזה, וכן כתבו הזבחי

צדק (סימן פז ס"ק יח), ובשו"ת רב פעלים חלק ב' (חלק יורה דעה סימן י'), ובספר בן איש חי (פרשת בהעלותך אות טו). וכן ראוי לנהוג להחמיר בין בחלב עם דגים ובין בגבינה עם דגים. ומכל מקום לענין חמאה עם דגים, רבו האחרונים המקילים בזה, וכמו שכתב בשו"ת חינוך בית יהודה (סימן סא) הנ"ל, בשם הגאון מהר"ם מקראקא, שחכמי הרופאים אומרים שבדגים המטוגנים בחמאה אין לחוש משום סכנה. וכן כתב בספר בית לחם יהודה (סימן פז סק"ד) בשם רופאים מומחים, גם בשו"ת אדני פז (סימן מב) כתב, שלענין דגים בחמאה שהכל נוהגים להתיר אין בזה שום חשש כלל. ע"ש. ... גם הגאון רבי דוד די בוטון בספר יד דוד (סימן פז ס"ק יד) כתב, שמכיון שמעיקר הדין לפי דעת רוב האחרונים אין יסוד מוצק לאסור דגים בחלב, אף שמדברי הבית דוד נראה שיש לאסור גם בחמאה עם דגים, וכן הפחד יצחק כתב שמנע מתוך ביתו גם חמאה עם דגים, מכל מקום כיון שהרבה אחרונים כתבו להקל בחמאה עם דגים, אין להחמיר כל כך לאסור גם בזה. ע"ש. וכן כתב בספר זבחי צדק (סימן פז ס"ק יח), שהמנהג בבגדאד להתיר לטגן דגים בחמאה. ע"ש. והן אמת כי בשו"ת רב פעלים חלק ב' (חלק יורה דעה סימן י') כתב, שמכיון שמרן אסר דגים בחלב, ולדעת כמה אחרונים חלב לאו דוקא, שהוא הדין לדגים בגבינה, אם כן אין חילוק בין גבינה לחמאה, וכמו שכתב גם כן הפחד יצחק שמנע מתוך ביתו דגים בחמאה או בגבינה. ועוד שהמנהג ידוע בבגדאד שאין מטגנים דגים בחמאה, ורק הגוים עושים כן. ואף ששמענו שבכפרים שאין מצוי להם שמן שומשמן מטגנים דגים בחמאה, מכל מקום אין לסמוך על מנהגם שעושים כן מחסרון ידיעה וכו', ולכן אם יש מי שירצה בעירנו לאכול דגים מטוגנים בחמאה, ודאי שנמחה בידו, שאינו רשאי לעשות כן. עכת"ד. אבל הגאון רבי עבדאללה סומך בשו"ת זבחי צדק חלק ג' (סימן קמג) כתב להשיב על דברי הגאון רבי יוסף חיים, על פי מה שכתב להקל בזה הרב יד דוד הנ"ל. והוסיף, שהרי מרן החיד"א במחזיק ברכה (סימן פז סק"ד) נטה קו לומר כהט"ז שהוא טעות סופר בבית יוסף, וצריך לומר דגים בבשר. ... והעתיק דבריו בספר נר מצוה (סימן י' דף קד ע"א). ונמצא שכל עיקר איסור דגים בחלב הוא על פי יסוד רעוע, לפי דעת מרן החיד"א שאנו נגררים אחריו, וכמו שכתב עליו בספר נר מצוה (סימן י"א דף קפו) וזו לשונו: וחביבים עלי דברי גאון עוזינו החיד"א, כי לדידי חזי לי דהוי כחד מן קמיא היושבים ראשונה במלכות שמים, וכמו שאמרו על הרמב"ם, ממשוה עד משה לא קם כמשה, כעת יאמר מיוסף עד יוסף לא קם כיוסף, כלומר ממרן רבינו יוסף קארו עד רבינו יוסף אזולאי לא קם כיוסף. כי הגדיל לעשות ספרים הרבה, ולכל בני ישראל היה אור ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים. וכן העיד עט"ר מר אבי בשם רבינו משה חיים ז"ל שלא היה נוטה מדברי החיד"א בין להקל בין להחמיר, ושקבלנו עלינו הוראות החיד"א כדרך קבלת דברי מרן השלחן ערוך. לפיכך יש לנו סניף גדול לסמוך להקל על הרב יד דוד ולהתיר דגים מטוגנים בחמאה, כיון דאעיקרא הוא יסוד רעוע. ואף שמעולם לא אכלנו בביתנו דגים עם חמאה, וכן נוהגים הרבה משפחות בעירנו, ואפשר שלא יערב להם טעמו וריחו, מכל מקום גם בעירנו יש שאוכלים דגים מטוגנים בחמאה, וכן היה נוהג להקל הרה"ג רבי שלום ישראל נוראל וכו', וכן העיד לנו שד"ר דק"ק צפת ת"ו, שבכל ערי אשכנז נוהגים להקל, וכן מנהג רבני האשכנזים בצפת, לכן אנשי עיר במביי שנוהגים להקל בזה ישארו במנהגם, וכן כל אחד ואחד יעשה כמנהגו בזה. ואפשר שגם הרה"ג רבי יוסף חיים אילו היה רואה דברי היד דוד היה מסכים גם כן להקל בזה וכו'. עכת"ד. וכן כתב בספר כף החיים להקל בחמאה עם דגים. וכן עיקר להלכה.

בסיכום: יש להמנע מלאכול דגים בחלב או עם גבינה משום חשש סכנה. אבל הנוהגים לאכול דגים בחמאה רשאים להשאיר במנהגם. ויוצאי אשכנז נוהגים להקל בכל זה, ויש להם על מה שיסמוכו. נהרא נהרא ופשטיה.

15. ילקוט יוסף קצוש"ע יורה דעה סימן פז - מהלכות בשר בחלב - דיני בישול בשר בחלב
 פו. דגים שעברו ובישלו אותם בחלב, או עם גבינה, אין הדגים או החלב נאסרים באכילה, אפילו אם שיעור ששים כדי לבטל את הדגים או החלב, שדי לנו להחמיר לכתחלה שלא לאכול דגים עם חלב, אבל בדיעבד אם נתבשלו כבר בחלב, מותרים באכילה. [אך בבשר ודגים אוסרים גם בדיעבד]. +
 [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד שיד]